

Makalenin Türü / Article Type : Araştırma Makalesi / Research Article
Geliş Tarihi / Date Received : 23.05.2021
Kabul Tarihi / Date Accepted : 22.06.2021
Yayın Tarihi / Date Published : 30.06.2021
Yayın Sezonu / Pub Date Season : Bahar / Spring

Oksidentalizm ve Necip Fazıl Kısakürek'in "Aynadaki Yalan" Romanında Oksidentalist Algı

Mustafa KARABULUT* İbrahim BİRİCİK**

Anahtar Kelimeler:

Necip Fazıl
Kısakürek,
Aynadaki Yalan,
Roman,
Oksidentalizm,

ÖZ

Oksidentalizm, sözcük olarak Batı anlamına gelen "occident" kelimesinden türemiştir. "Occidental" sözcüğü, "Batılı, Batı'ya ait" ifadeleri ile karşılır. Bu kavram, genel anlamda Doğu'nun Batı algısı ve Batı incelemeleri anlamına gelir. Oksidentalizm, oryantalizmin düşünce yapısına karşı, Doğu'nun özgürleşme hareketi olarak da ifade edilebilir. Türk dünyasının Batı'ya bakışı genel olarak oksidentalist bir yapı gösterir. Türk edebiyatının önemli isimlerinden Necip Fazıl Kısakürek, bu konuda bir anahtar görevi üstlenir. Necip Fazıl, Aynadaki Yalan romanında kendi değerlerinden uzaklaşan ve Batılılaşmayı yanlış anlayan aydın tipinin eleştirisini yapar. Romanda yazar, özüne yabancılaşan, yanlış Batılılaşan aydınların kendi değerlerine dönüş hikayesini dile getirir. Romanın başkişisi Naci, Batı'nın gerçek yüzünü gördükten sonra, bir dönüşüm geçirerek öz değerlerine döner. Bu makalede amaç, Necip Fazıl Kısakürek'in Aynadaki Yalan romanını oksidentalizm bağlamında ele almaktır.

Occidentalism and Occidental Perception in Novel of Necip Fazıl Kısakürek's "Aynadaki Yalan" (The Lie in The Mirror)

Keywords:

Necip Fazıl
Kısakürek,
The Lie in The
Mirror,
Novel,
Occidentalism.

ABSTRACT

Occidentalism derives from the word "occident", which literally means the West. The word "Occidental" is met with the expressions "Western, belonging to the West". This concept generally means the East's perception of the West and the West studies. Occidentalism can be expressed as the liberation movement of the East against the mentality of orientalism. The view of the Turkish world to the West generally shows an occidentalist structure. Necip Fazıl Kısakürek, one of the important names of the Turkish literature undertakes a key task in this regard. In his novel Aynadaki Yalan (The Lie in The Mirror), Necip Fazıl criticizes the intellectual type who moves away from his own values and misunderstands Westernization. In the novel, the author tells the story of the intellectuals who are alienated from their essence and become false Westerners return to their own values. After seeing the true face of the West, Naci, the protagonist of the novel, undergoes a transformation and returns to its core values. The aim of this article is to discuss Necip Fazıl Kısakürek's novel Aynadaki Yalan, in the context of occidentalism.

* Prof. Dr. Adıyaman Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, mkarabulut@adiyaman.edu.tr
ORCID: 0000-0001-6259-0868

** Doktora Öğrencisi, Adıyaman Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, ibrahim.bd@hotmail.com
ORCID: 0000-0003-0046-5652

GİRİŞ

Oksidentalizm, Doğu'nun Batı algısı ile ilgili bir kavram olup Batı'nın Doğu algısını kırmayı hedefleyen bir yapıya sahiptir. Bu kavramı, ilk defa yazdığı kitapla ortaya koyan Mısırlı felsefe profesörü Hasan Hanefi; İngilizce "westernization" kavramı yerine Fransızca "occidentalisme"i kullanır. (Polat 2006: 76) Hanefi'nin bundaki amacı¹, kavramın "westernization" anlamındaki "Garplılaşma/Batılılaşma" projesine karşı; "occidentalism/istiğrap" anlamlarına gelen "Garpçılık/Garp bilimi" anlamını alternatif olarak sunması gösterilebilir.

Özcan Hıdır (2007: 7), Arapçadan Türkçeye "şarkiyatçılık" (istişrâk) şeklinde çevrilen "oryantalizm" kelimesine benzer şekilde, oksidentalizmin "garbiyatçılık" olarak Türkçeleştirilebileceğini söyler. Arapçada ise "istiğrâb" kelimesinden türetilen "müstağrip" kavramının ise bu alanla uğraşanlara verilebileceğini belirtir.

Türk dünyasında oksidentalist algı özellikle Osmanlı'da Tanzimat döneminde karşımıza çıkar. Türkçede ve Türkiye'de müstağrip/oksidantalist kavramını Cemil Meriç, Ahmet Midhat Efendi'den aktardığı şu ifadelerle kullanır ve aynı zamanda bu kavramın tanımını da yapar: "*Müsteşrik, Doğu irfanı ile uğraşan Avrupalıların verdikleri isim. Aynı mevzu üzerinde çalışan bir Osmanlı'ya bu ismin verilmesi caiz değildir. Biz, son devir muharrirleri, maarif-i garbiyeyi Şark'a ithale çalışan birer müstağripiz.*" Bu ifadeyi Ahmet Midhat Efendi, 1889 yılında Stockholm'de *Müsteşrikler Kongresi*'ne katıldığı süreçte hazırladığı *Avrupa'da Bir Cevelan* eserinde dile getirir ve kendisini burada "müstağrip" olarak sıfatlandırır. O, Batı medeniyetini de iyi bildiği için, Batı'nın kötü yönlerini bir süzgeçten geçirerek eserlerinde irdeler.

Batı, kendilerini her ne kadar medeniyetin merkezi olarak algılasa da durum aslında öyle değildir. Batı'nın medeniyet oluşturma sürecinde Doğu'dan çokça faydalandıkları açıktır. Bununla beraber, Batı daha çok materyalist bir yapı üzerine kurulu olduğu için başarıya giden yolda her şey mübahtır anlayışı ön plana çıkar. Bu anlayış, Doğu'nun ve dolayısıyla Osmanlı'nın benimsemediği bir husustur. Osmanlı'da "ila-yı kelimetullah" olarak adlandırılan ulvî bir gaye yer alır. Bu ideal uğruna gittiği yerleri, ele geçirdiği toprakları "iman ışığı" ile aydınlatmıştır. Buradaki iman sözcüğü maneviyat olarak algılamak gerekir. Amerika'yı ele geçirenlerin yaptıkları gibi yerli halkı kılıçtan geçirmemiş, zulme tabi tutmamış, gayri medeni davranışlarda bulunmamıştır." (Yaşar 2015: 11). Bu bakımdan Osmanlı modernleşmesi, Batı'nın aksine vahşet ve sömürü ile inşa edilmemiştir.

Bir İslam toplumu olan Osmanlı, kendine özgü bir insan tipolojisine sahiptir. Sosyal hayat, her devirde ihtiyaç duyduğu farklı insan tiplerini merkeze alarak "an" ve "gelecek" eksenini dengeler. (Namlı 2019: 191). Bu türden insan modellerinin şekillenmesinde, İslam dininin etkili bir rol üstlendiği görülür

Türkiye'nin Osmanlı'dan itibaren Batı odaklı modernleşme süreci nazara alındığında oksidentalist söylemin bu süreçte farklı Batı algılamalarına göre tezahür ettiği görülür. Kimi zaman karşı bir kutup olarak görülen Batı, vakt-i zamanında Osmanlı kimliğini şekillendirdiği gibi Türk ulusal kimliğinin tanımlanmasına katkıda bulunur. (Ahıska 2003: 353). Osmanlılar, genel olarak Batı'nın bilimsel faaliyetlerini ahlaki değerlerini ve emperyalist eğilimlerini benimsemez ve oksidentalist ortaya çıkması gibi durumlardan dolayı küçümsenir.

---

¹ Bu makale, *Türk romanında (1950-2000) oksidentalizm bağlamında Batı algısı* konulu doktora tezinden üretilmiştir.

Necip Fazıl Kısakürek, genel olarak "şair" olarak tanınsa da onun nesir alanında birçok eseri vardır. Kısakürek'in şiirlerinde ve nesirlerinde ağırlıkta olarak, mana-madde çatışması, mistik ve metafizik hususlar, nefis mücadelesi, Doğu-Batı çatışması, kader, insan-ı kâmil olma düşüncesi ve dini ve tasavvufi algı yer alır. "O, İslamiyet'i davası olarak görerek hareket eder. O, bazı ideolojileri eleştirerek milli tarihe yönelir. Toplumdaki çöküntülere de yer veren Kısakürek, gelecek nesillere yol göstermeyi hedefler." (Karabulut, Aydın 2020: 2).

Necip Fazıl Kısakürek, yapıtlarında genel olarak Batı'yı olumsuz yönlerinden eleştirirken Doğu'nun mistik tarafını öne çıkararak onun tarafında yer alır; bir bakıma Batı'ya oksidentalist açıdan yaklaşır. Bu çalışmada, onun Aynadaki Yalan romanını oksidentalist algı yönünden ele alınacaktır.

1. Kuramsal Çerçeve

Oksidentalizm, Garbiyatçılık sözcüğüyle karşılanabilecek bir terim olup oryantalizm kadar net bir anlam açıklığına sahip değildir. Oksidentalizm üzerinde özellikle iki dönemde üzerinde yoğun çalışmalar yapılmıştır. Birincisi, Edward Said'in "Oryantalizm" başlıklı yapıtının yayımlanmasından sonra ortaya konulan çalışmalar, ikincisi ise 11 Eylül saldırısından sonra kaleme alınan eserlerdir.

Oksidentalizm, kuramsal olarak oryantalizm ile tezat teşkil eden özelliklere sahiptir. Bunlar; zaman dilimi, coğrafi yapı, tarihi olay ve durumlar ve Batı'nın Doğu'ya ve İslam'a bakışı gibi hususlardır. Çünkü bir olgunun "nerede" oluşuna dair konumlanması, "ne" olduğuna dair ontolojik varlığı ile alakalı bir durumdur. Oksidentalizmin farklı algılamaları olsa da hepsinin dayandığı temel düşünce, oryantalizm gibi tam donanımlı olmayan bir yaklaşım olmasının yanında bir bakıma Batı'nın kurgulanma pratiğidir.

1.1. Oryantalizm Tezadında Oksidentalizm

Oksidentalizm; genel anlamda oryantalizmin tersten yorumlanmış haline benzer. Edward Said, oksidentalizmin oryantalizme tepki olarak verilmemesini ister. Oksidentalizm, oryantalizm gibi misyonerlik teşkilatlanmasına ve emperyal devlete hizmet eden bir yapıya sahip değildir. Alkım Saygın'ın oksidentalizm yerine kullandığı garbiyatçılık kavramı, en genel haliyle Doğu'nun "ben" olarak Batı'yı ise öteki olarak incelemesidir. Bu tanım da "Batı'nın ötekileştirilmesi", "Batı karşıtlığı", "Doğu'nun Batı'yı düşmanca resmetmesi" şeklinde özetlenebilecek bir içeriğe sahiptir (Saygın 2017: 20). Mümtaz Turhan, 1958'te yazdığı "Garplılığın Neresindeyiz?" adlı kitabında ülkede "Araştırma Enstitüleri"nin kurulması gerektiğini ifade eder. (Turhan 2016: 23) Turhan, bu enstitülerle Müslüman bilim adamlarının çalışmalar yapmasını ister.

Edward Said ve bazı araştırmacılar, oryantalizmi akademik bir disiplin, bir düşünce üslubu ve tüzel bir kurum olarak üç gerçeklik düzleminde irdelerler. Ancak oksidentalizm bu üç gerçekliğin sadece birinde simetrik bir söylemsel karşılık olarak görülür. Şimdilik oksidentalizm, farklı coğrafyaların Batı ile ilişkilerinde oluşturdukları bir fikir algısı düzeyindedir. Çünkü oksidentalizm, oryantalizm gibi 700 yıllık bir akademik geçmişe sahip değildir. Ayrıca oksidentalizm, bilgiyi tekeline alarak onu hegemonik söyleme dönüştürüp Batı'ya dair düşünceler, imajlar, kavramlar üreten tüzel bir kuruma da sahip değildir (Arlı 2014: 60). Bernard Lewis, oryantalizm üzerine önemli çalışmalar yapan biridir. O, Batı'nın Doğu'yu inceleme çabalarını, "...fethedilen değil, fetheden bir dünya ile ilgiliydi. Orta Çağ Avrupa'sındaki İslam incelemeleri pratik bir amaca sahip olduğu oranda saldırgan değil, savunma amaçlıydı." (Lewis, 2014: 233) sözleriyle ortaya koyar.

Abdullah Metin'e (2013: 161) göre oksidentalizm, "...hem Batı/Batılı tasavvurumuzu şekillendiren/yönlendiren bir düşünce tarzı" olmanın yanı sıra aynı zamanda "Batı'nın hegemonyasına karşı itirazımızı ifade [eden] bir karşı söylemdir" ve "hem ben'imizi ortaya koyan bir

söylemdir hem de Batı'yı inceleyen bir bilim dalıdır." Ahmet Davutoğlu da Müslüman oksidentalistlere ve bu alandaki oksidentalistik çalışmalara ihtiyaç olduğunu söyler. (2002: 50). Amerikalıları ve Almanları ne kadar tanıdığımızı düşünmemiz gerektiğini belirtir.

Ahatlı ise öncelikle Batı'da kendimiz üzerine hangi çalışmaların yapıldığını bilinmesini ister. Daha sonra Batı'nın çalışılmasını uygun görür (Ahatlı 2002: 303). Oksidentalizm, böylece "medeniyetler tarihine karşı yapılan bu tarih yazımı hatasını ortadan kaldıracak bir denge" (Hanefi 2007: 82) kurabilecektir. Oksidentalizm tanımsal alternatiflerinden biri olan "tersine oryantalizm" yaklaşımında Doğu'nun özne-ben konumuna çekilerek Batı'nın algılanması vardır. Doğu'nun merkeze alındığı bu yaklaşımda, oksidentalizm Doğu tarafından Doğu-Batı ilişkilerini yeniden tasarlamayı; en azından gözden geçirmeyi hedeflemektedir. Oryantalizmin zıddı, karşıtı, ters çevrilmiş gibi yorumlar, çoğunlukla oksidentalizmin bu kanalını işaret etmektedir. (Koçyiğit 2017: 145).

1.2. Batı Algısında Doğu, Doğu Algısında Batı

Farklı dil, din ve gelenek göreneklere sahip toplumlar arasında algı çatışmaları olabilir. Birbirinden farklı yönleri bulunan Doğu ile Batı toplumlarının tarih sürecinde çatışmalar yaşaması da muhtemeldir. Burada asıl olan iki tarafta da bilgi kirliliği olmaması gerektiğidir. Bununla beraber, özellikle Batı'nın kendisi dışındakileri, özellikle Doğu'yu ötekileştirdiği görülür.

Ötekiliğin empozisi, zamanla normalleşecek olan tahakküm dilini ortaya çıkaracaktır. R. Kabbani'nin bahsettiği oryantalizmle ortaya çıkan "lekeli bilgi"nin varlığı, oksidentalizmin bu tanımlamasında meydana çıkar. Sonuç ise toplumun lekeli bilgilerle malul olmasıdır. ABD merkezli Pew adlı bir araştırma şirketinin 14 ülkede 140.000 kişiyle yaptığı ankete göre; "Batılıların çoğuna göre Müslümanlar fanatik, şiddet yanlısı, hoşgörüsüz iken, Müslümanların çoğuna göre de Batılılar bencil, ahlaksız, açgözlü, fanatik ve şiddet yanlısıdır." (Kirman 2010: 25). Hasan Hanefi'nin sentezci-bilimsellik yaklaşımında ise her iki tarafın özne konumunda olması varken bu uygulamada mümkün gözükmemektedir.

Oksidentalizmin ilgi alanında öncelikle "Batı" vardır. Ancak Doğu, Batı'dan önce kendisini tanımalı ve ne istediğini bilmelidir. Aksi halde oryantalizmin amaçlarına hizmet edecektir. Bu aslında Batı'nın bilgiyi tekeline alıp Batı'nın epistemolojik emperyalizm uyguladığının göstergesidir. Doğu, Batı'nın hüneri ile Doğululaştırılarak Doğu medeniyetine mensup bireyler, kendi kültürel unsurlarına yabancılaşmaya başlar. Bu ise gerçekliğin üstünün örtülmesi anlamına gelir. Bundan dolayı oksidentalizmin ilk ve öncelikli amacı; Doğu'yu çalışarak kendi "öz"ünü ortaya çıkarmaktır. İkinci amaç ise Batı'yı farklı yönlerden tarafsız biçimde irdeleyerek ortaya koyabilmektir.

2. "Aynadaki Yalan" Romanında Oksidentalist Algı

Necip Fazıl Kısakürek, *Aynadaki Yalan*² romanı ile bohem hayattan tasavvufun rehberliğinde kurtuluşa geçmeyi anlatır.³ Ayrıca sosyo-politik düzlemde ise yanlış Batılılaşarak özünden kopan aydının kendi değerlerine dönerek huzura kavuşmasının mesajı da vardır. Eleştirilen Batı'dır, yüceltilen İslamî gelenek ekseninde Doğu'dur. Roman içerik bakımından oksidentalist algı içerisinde kaleme alınmıştır.

Batı'nın pozitivism-materyalizm cephesinden gelen akımları/akınları, muhakkak ki toplumda dinî ve tasavvufi yöne zarar verecektir. Bu durum, medeniyet resullerinin Batı'dan çıktığına inanan Batı'ya hayran grubun karşısına onu fitne fücür cümbüşünün membaı gören

² Ahmet Özpay'ın (2005: 446) verdiği bilgiye göre Yeni İstanbul gazetesinde 17 Aralık 1979-13 Mart 1980 yıllarında tefrika edildikten sonra kitaplaştırılır.

³ Bu dönüşüm aynı zamanda Necip Fazıl'ın kendi hayatından izler taşımaktadır. Kendisi de 1934'te Abdülhakim Arvasi ile tanıştıktan sonra hem hayatında hem de eserlerinde din ve tasavvufa yönelir. (Noyan 2013: 4)

Batı düşmanlarını çıkaracaktır. İşin farklı boyutu olarak Batı'yı ilim ve teknik yönleriyle tanımaya, anlamaya ve istifade etmeye çalışan sentezci grup, bu özgüveni elbette mensup olduğu medeniyetin özcü zenginliklerinden alacaktır. Tabii arada kalan grup, bu oksidental sınıflandırmanın en muzdarip kişileridir.

2.1. Başkişi Naci ve Batı'nın İfşası

Aynadaki Yalan romanının baş kişisi Naci, kendi medeniyetinin değerlerini tanıdıktan sonra kendilik bilincine ulaşarak Batı'ya cesurca karşı çıkar. O, Batı'nın Doğu'yu, özellikle İslam'ı yanlış tanıdığını düşünür ve Batı ile diyalog kurarak kendi değerlerini Batı'ya yeniden anlatır. Naci, sentezci bir anlayışla madde ile ruhun birlikte bulunmasını ister. Bununla beraber mutlak hakikate ancak ruhun yardımı ile ulaşılabileceğini düşünür.

Naci, bu romanın yazarı Necip Fazıl'dan otobiyografik unsurlar taşısa da tasavvufi gelenek düzleminde Mevlana'nın "*Hamdım-Piştım-Yandım*" düşüncesini hatırlatır. Joseph Campell'ın bahsettiği "Kahramanın Sonsuz Yolculuğu" kavramı, bu romanda kahramanın sonsuza/ebediyete yolculuğu bağlamında da düşünülebilir. Eserde geçen vecizeler, kıssalar ve menkıbeler tasavvufi kitap isimleri; Necip Fazıl'ın *İdeolocya Örgüsü* ve *Batı Tefekkürü ve İslam Tasavvufu* kitaplarının adeta özeti şeklindedir. Kısakürek, *İdeolocya Örgüsü*'nde asıl kaynağın İslam olduğunu söyler. "O, toplumun nasıl bozulduğunu, asıl inkılâbın nasıl olması gerektiğini belirterek davasının temel ilkelerini, devlet ve millet hakkındaki düşüncelerini dile getirir" (Karabulut, 2019: 320). Kısakürek, *Batı Tefekkürü ve İslam Tasavvufu* adlı eserinde Batı'nın düşünce çizgisini ve İslam tasavvufunu yer yer karşılaştırmalı olarak irdeler.

Necip Fazıl'ın, düşüncelerini romana aktarmasının, eserin rasyonalitesini ve yapısını olumsuz yönde etkilediği söylenebilir. M. Orhan Okay (1987: 81), bu hususta şu tespitte bulunur: "Eserin tezi, edebî değerinin çok üzerindedir ve âdeta her sayfasında varlığını hissettirir. Romanın bu tarafı, Necip Fazıl'ın siyasî, dinî ve sosyal fikirlerinin basit vak'a ve diyaloglarla romanlaştırılmış hâlidir." Durali Yılmaz ise "yazar kendi düşüncelerini birinci şahıs anlatımıyla verebilseydi, roman bir makale yığını olmaktan kurtulabilir ve Türk romanı eşsiz bir "Naci" tipi kazanabilirdi." (1983: 424) düşüncesine sahiptir.

Kısakürek, İslamiyet'i davasının merkezine alarak Batı'nın maddi boyunduruğundan kurtulmak için manevi dinamikleri harekete geçirmek ister (Çağan 2015:146). Bu dinamikleri, kurucusu olduğu Büyük Doğu dergisi ile gerçekleştirmeye çalışır. Çünkü Necip Fazıl, Doğu'ya karşı toplumsal duyarlılığından bireysel sorumluluk oluşturabilen bir mütefekkindir. Onun genç şairden mistik şaire, oradan da sabık şaire sürüklenmesinin sebebi, İslamî hassasiyetinden dolayıdır. Rasim Özdenören'e göre (2011: 136-143) Necip Fazıl, entelektüel düzlemde İslamî düşünmenin ve düşüncenin Cumhuriyet dönemindeki ilk örneklerinden sayılır.

İslamcılık, Batı'ya ve modernleşmesine karşı konumlanan önemli bir oksidentalist söylemdir. Murat Güzel'e (2004: 334) göre Necip Fazıl, İslamcılık, muhafazakârlık ve milliyetçilik akımları arasından önemli bir geçişken figürdür ama Batı'ya karşı sert tavır alışından dolayı İslamcılık akımının sınırları içindedir. Cemil Koçak (2004: 609) ise Necip Fazıl'ın İslamcılığının milliyetçilik ile rasyonel çıkarıcı bir ilişkide bulunduğunu belirtir. Onun İslamcılığının muhafazakârlık ve milliyetçilikle daima dirsek temasında olduğu da bir gerçektir.

Roman, başkişi Naci'nin arayışları üzerine kurgulanmıştır. Bu kurgu zaman zaman yalan-gerçek çakışması şeklinde görülür. "Yaşam ile ölüm, iyi ile kötü, doğru ile yanlış arasındaki çelişki kadar insan aklını meşgul eden en büyük illetlerden biri de yalan ile gerçek arasındaki ilişkidir." (Çakmakçı 2019: 1272). Naci'nin arayışları bir keşfediş ve gerçeği buluş

ile neticelenir. Üniversitede Felsefe asistanı olan Naci, Batı medeniyeti üzerine bir doçentlik tezi hazırlamaktadır. O, askerlik yıllarında tanıştığı Husmen Ağa'yı aklından çıkaramaz. Naci, bu kişinin geniş ilim dünyasından ve torunu Hatçe'nin güzelliğinden etkilenmiştir. Askerden sonra hem üniversite hayatında hem de arkadaş ortamının etkisiyle bohem hayatı sürecinde elit bir güzel olan Belma Hanım'a âşıktır. Naci'nin arkadaşlarından olan komünist Mine ise Naci'ye saplantılı bir şekilde âşıktır ve onu elde etmeye çalışmaktadır. Nitekim Belma Hanım'dan karşılık bulamayan Naci, Mine'ye de yüz vermez. Bu karşılık bulamayıp, aslında Naci'nin tasavvuftaki beşeri sevgiliden gerçek sevgiliye yönelmesine zemin hazırlar. Bunalımlı ve buhranlı bu günlerinde intihar etmeyi de aklından geçirir. Husmen Ağa ve torunu Hatçe'nin bir şekilde İstanbul'a gelerek Naci'yi bulmuş olmaları, Naci'nin adeta bu yolculukta mürşidni bulması gibidir. Hakikat perdesinin aralanmasına Hatçe'nin temiz aşkı vesile olur ve Husmen Ağa'nın verdiği kitaplarla aydınlanma süreci geçirir. Sır perdesinin aralanmasında doçentlik tezinin konusunu da değiştiren Naci, "İslam Tasavvufu ve İnsanlığın Beklediği Nizam" başlıklı tezini bitirir ama bu çalışma, juri tarafından gerici olarak etiketlenir ve kabul edilmez. Naci, tasavvufla ilgilendiği süre içinde sabretmeyi ve yılmamayı öğrendiği için tezini kendi imkanlarıyla kitap olarak bastırır. Ayrıca teziyle ilgili birçok konferans verir. Onun kitabı Avrupa'da da meşhur olur, yabancı dillere çevrilir. Naci, kitabının tanıtımı için Avrupa'dan davetler alır.

Naci, bu davetleri İslam'ı anlatmak için bir fırsat olarak düşünür ve düşüncelerini Batı'ya anlatır. Necip Fazıl, Naci için, "O yaşadığı dünyada her şeyin tahripçisidir" (A.Y., s.15)⁴ dedikten sonra onun kendisini her zaman yenik hissettiğini belirtir. Naci, "okunu başkalarına atarken ona bir kavis vermeyi, kendi ciğerine çevirmeyi bilen (mistik) mîzâc" a sahiptir. (A.Y., s. 29) Bu tarz bir fıtratta olan Naci, arayışları sonunda hedefine ulaşan bir kişidir. O, akli sorgulamalar içerisinde olup adeta ağır bir sınav vermektedir.

Bu, tasavvuftaki seyr-i süluk hadisesine benzer. Eserin başı ile sonu arasındaki farklar, onun bu yolculuğu başarı ile tamamladığını ortaya koyar. Romanın ilk cümlelerinde geçen, "Darlığı ve bazı noktalardaki uçukluğu yüzünden vücudu kapamaya değil de hayal ötesi açmaya, çıplaklıktan daha ileri yorumlamaya yarayan kılıf?.. Öyle uygun ki, solcu kızın mizacıma!.." (A.Y., s. 1) ifadeleri, giyim-kuşamın shevi duyguların uyanmasına vesile olduğunu akla getirir. Romanın son cümlesinin, "-Hayır Hatçe, ben seni yaratanı, Allah'ı istiyorum!" (A.Y., s. 200) ile bitmesi; sheviyetten uluhiyete, arzu ve istekten tasavvufa, beşeri aşktan ilahi aşka, kurtuluşa ulaşmanın yansımasıdır. Bu değişim, bir çeşit maddeden manaya geçişi anımsatır. Bu sebepten dolayı, *Aynadaki Yalan* romanında en çok ele alınan hususlardan biri de kadındır.

Romanda Mine, olumsuz yönleriyle öne çıkarılmasına rağmen, Hatçe ideal kişilik özellikleri gösterir. Necip Fazıl, Naci vasıtasıyla sol kimliğini taklit etmeye çalışan, kültürel değerlerinden uzaklaşan Mine'yi eleştirir. Yazar ayrıca Mine'yi kadınsal kimliğinden uzaklaştığı gerekçesiyle hoş karşılamaz. "Akıl zahmetleri içinde kıvrandığın halde dehâ üstü kadınlık sezisinden haberin yok!. Dişiliğini hatırladığın her ân kendi kendinin erkeği yine sen oluyorsun ve bir türlü kadınlıkta karar kılamıyorsun! Hünsâ bir ruh mu taşıyorsun, ne?" (A.Y., s. 130) Romanda Mine, Batılı değerleri temsil eder. Mine romanda adeta Nazım Hikmet'i anımsatır. Hapiste Naci, Mine'yi ziyaret eder. Aralarındaki diyalog, gerçekte Necip Fazıl ve Nazım hikmet arasında geçer. Bu, Necip Fazıl'ın *Edebiyat Mahkemeleri* adlı eserinde de geçer: "- Geç!.. Ben seni tutuklayan rejim ölçüsüne senin ka-fandaki rejim derecesinde inanmadığım için ziyaretine geldim. Seni mazlum gördüğüm için değil, asıl seni tutuklayan zihniyeti zalim bulduğum için... – Ya senin rejimin olsa bize ne yapardın? – Zahmetsizce asardım! – Biz de sana aynı seyi yaparız, ama eskinin son gücünü sende gördüğümüzü inkâr etmeyiz" (A.Y., s. 93).

⁴ *Aynadaki Yalan* romanından yapılan alıntılar (A.Y.) kısaltması ile verilecektir.

2.2. Madde-Mana Çatışmasında Kurtarıcı Olarak Tasavvuf

Naci, akli sorgularken hakikatin kapısını aralar ve ruhun gerçekliğini bulur. Ruh ise Doğu medeniyetinin kodlarından. "Hep akılla gidiyorlar. Akıl kendi kendisini patlatmaktan başka hangi güce sahiptir ki." (A.Y., s. 15) "İşte başlıca metodu «şüphe» olan akıl, böylece bulmanın değil, kaçırmanın ve gözü kapalı, ipliği iğne deliğine geçirmeye çalışmanın âleti..." (A.Y., s. 143). Romanda mana-madde çatışmasında gönül ile akıl arasındaki imgesel farklılıklara da göndermeler yapılır. Eserde, genelde "Batı akılla, Doğu ise gönülle ilişkilendirilir." (Namlı 2016: 128).

Husmen Ağa, Naci'nin kalp gözü'nün açılmasında önemli bir isimdir. Onunla ilk karşılaşmasında duvardaki Arap harfleriyle yazılmış olan "Ölmeden evvel ölünüz." Hadisi Naci'nin dikkatini çeker. Kuran okumayı bilmeyen Naci'nin tepkisi, Türk modernleşmesindeki tek parti iktidarının uygulamalarını hatırlatır: "– Ne bilelim!.. Günümüzde yaşından 60 yaşından küçük olanlar da bilmez. Husmen Ağa sigarasını yakıp derin derin çekti: – Öyle!.. Anaları, babaları, oğullarından, torunlarından kopardılar. Bu söz Naci'yi ürpertti. Ruhunun, dile getiremediği çözümünü getirdi sanki..." (A.Y., s. 10)

Romanda ön plana çıkan husulardan biri de iktidar politikalarının sebep olduğu değerler yitimidir. Muasır medeniyet seviyesini yakalama uğruna bütün kültürel değerlerin inkârı yadsınamaz. Husmen Ağa, Naci'nin mesleğini öğrendiğinde "Felsefe ha!.. Göğü zıpkınlamak işi... Keşke işiniz toprağı bellemek olsaydı!" (A.Y., s. 11) cümlesiyle verdiği tepkisi dini ve mitolojik unsurları barındırır. Firavun'un Hz. Musa'nın ilahını oklamak için göge okunu fırlatması ve toprak unsurunun Hz. Âdem'in yaratılışına gönderme yaparak ilahi motiflerle süslemesi, halk ve tasavvuf kültürünün derinliğini, Husmen Ağa'nın taşıdığı'nın göstergesidir.

Naci'nin tasavvufta aşamalardan geçmesinde kadınların rolü de önemlidir. Tasavvufta kadın unsuru, mecazî mahbup olma özelliğinden dolayı daima tuzak olarak düşünülür. Romanda Naci'nin bu tuzağı Belma Hanım'dır. "Kendini damla damla vermeyi bilmek ve testiyi asla boşaltmamak sanatı"na sahip olan ve mutluluğunu bir erkeğe bağlı olmak yerine ona hâkim olmakta bulmuş Belma Hanım, "testiyi dopdolu sunan" Mine'ye göre Naci'nin zihnini daha çok meşgul eder. Bu meşguliyet, Belma Hanım'ın ret cevabıyla intihar sürecine kadar devam eder. Ona yazacağı mektup, sanki "Çile" şiirinin yansıması gibidir. Nitekim A. Özpaya göre roman sanki "Çile" adlı şiirin kurgusal halidir. Bu süreçte, annesi, Husmen Ağa ve Hatçe en büyük yardımcısı olur.

Bu imtihanı esnasında Şeytan, Belma Hanım, kılığına girerek Naci'ye Goethe'nin eserindeki Mefisto'nun Faust'a benzer teklifini yapar: "– Boşuna zahmet!... Ben büyük fethin ve fâtiliğin ne demek olduğunu öğrendim. – Aptal!.. Üstünde yere kapandığın yün seccadeyi, bir tarafa at da erkek ökçelerinle ipek halıları çiğnemeye bak! Naci, «Yasin» suresinden Âdemoğlunun şeytana tapmamasını, onun insana düşman olduğunu bildiren ayeti okuyup koltuğa ve sonra kalbine doğru üfledi. Koltuk bomboş..." (A.Y., s. 93)

Naci, bu diyalogla gerçekte büyük bir aşamayı geçer. Belma Hanım, güzelliği ve gösterişe önem vermesi ile Batı'yı temsil eder. Hatçe ise mâsumiyeti, saflığı ve temiz kalpliliği ile Anadolu'nun temsilcisidir. Hatçe, "son derece şahsiyetli", "açık" alınlı, "vezinli" burunlu, "kıkırmızı, hafifçe kalın" dudaklı; ancak Belma'da olduğu gibi "çıplak ayak bilekleri" yle fetiş durumu bir arzuya, hatta belki "zevk"e çevirebilecek yapıdadır (Atay 2017: 15).

Necip Fazıl, Naci'yi maddeci Mine ile Belma Hanım'dan saf ve mana sahibi Hatçe'ye yönelterek onu özüne döndürür. Bu şekilde Naci'nin buhranları zamanla ortadan kaybolacaktır. Çünkü Naci'ye göre artık "Hatçe bir hayranlık tebessümüdür. Mine bir diş

gıcirtısı... Belma ise beyin uru..." (A.Y., s. 67) Nitekim konferans için gittiği Paris'te Belma Hanım ile karşılaşır. Belma Hanım, otel odasında tüm çıplaklığı ile kendisini Naci'ye sunar. Naci ise tasavvufi bağlamda hareket ederek şöyle der: " – Giyininiz ve âşıklarınızın her halde kapısında nöbet beklediği (garsonyer)inize koşunuz! Siz benim bir devremde erişilmez, elle tutulmaz bir tasvirdiniz; şimdi buruşuk bir kâğıtsınız. Okunabilecek tek harfiniz kalmamış lekeli bir kâğıt..." (A.Y., s. 185) Bu sahne, Kur'an'da geçen Hz. Yusuf ile Onu elde etmek isteyen ve elde edemeyince iftira atan Züleyha kıssasını hatırlatır.⁵ Oteli terk edip gittiği bir pansiyonun çekmecesinde kuru ekmeği bulan Naci, nefis terbiyesi için o kuru ekmeği yer. "Betonlaşmış... Belki aylardır bu çekmecenin içinde... İstirabın ekmeği... Var mısın dişlemeye?..." (A.Y., s. 185)

Tasavvufun asıl hususlarından biri nefis terbiyesidir. Naci, önce Belma Hanım'ı ister ve ayrılığa dayanamaz. Nefs-i emmare mertebesindedir. Sonra hakikati anlar ve istiğfar eder. Nefs-i levvame mertebesindedir. Şehvetin tepe noktasındaki Belma Hanım'ın iştret teklifini reddeder. Bu durumda nefis-i mutmainne mertebesindedir. Daha sonra rüyalarında Hatçe'nin seni istiyorum demesine bile Allah'ı istiyorum cevabını vererek fenafillah mertebesine ulaşır. Aslında Naci, aynadaki sırrı anlar. Ayna, yalandır ama gerçeğin yalanıdır. Asıl hüner, gerçeğin yalan yansımalarına aldanmamaktır. Çünkü "aynada sağ, sola; sol da sağa geçtiğine göre tam kendisi" (A.Y., s. 82) olmayan her şey yalandır: Aynadaki yalan. Süleyman Uludağ'a (2005: 57) göre ise romanın adında yer alan 'ayna', tasavvufta önemli bir kavramdır ve insân-ı kâmilin kalbi anlamına gelir. Allah'ın zat, sıfat, isim ve fiillerine mazhar ve tecellîgâh olması itibâriyle genel anlamda insana, özel anlamda kâmil insana, ayna ve mir'at-ı Hak, âyine-i Rahman denir; çünkü Allah, diğer varlıklardan çok insanda tecellî eder, en mükemmel olarak da kâmil insanda tecellî eder.

Bu seyr-i sülûktaki mertebe kat edişi, Hartmann'ın varlık düzeninde alttan üste doğru sıralanan dört basamağı hatırlatır. Orhan Hançerlioğlu (1993: 137) bu basamakları şöyle sıralar: Özdeksel varlık basamağı, örgensel varlık basamağı, ruhsal varlık basamağı, tinsel varlık basamağıdır. Mesela Hatçe ile ölüm döşeğinde evlendikten sonra "Ruhçu ve Maddeci Yönlerden Batı Felsefesi" başlıklı tezini sobada yakması ile üçüncü varlık tabakası olan psişik varlık tabakasına adımını atmış olur. Hartmann'ın temellendirdiği tinsel/geist varlık basamağı, Naci'nin "istiğfarlarımından istiğfar ederim" diye ifade ettiği, Avrupa'daki konferansı verip Belma Hanım'ı da orada elinin tersiyle ittiği tarihten sonra başlar. Selçuk Atay'a göre (2017: 15) romanın baş kişisi Naci ile Necip Fazıl aynı mistik ve metafizik krizi yaşarlar. Dolayısıyla yazarın birçok yapıtında olduğu gibi, *Aynadaki Yalan* romanı da bireyin kimlik arayışının ve benliğindeki çatışmaların hikayesidir. "Arayış sürecinde ferdi iç çatışmaların yönlendirdiği başkışı, bu süreçte hem kendini tanıyan hem de sosyal çevrede yaşananları değerlendirebilen biri konumundadır." (Çakmakçı 2011: 1914). Naci'nin, kişilik değişim ve gelişim sürecinin her aşamasında arayışlarının neticesi kimliksel değerlere dönüş olur.

Naci; Doğu, araştırmaları neticesinde tezinin ismini değiştirir ve "Ruhçu ve Maddeci Yönlerden Batı Felsefesi" isimli teze başlar. "Defterinin kapağına özene bezene yazdı: İslâm Tasavvufu ve insanlığın beklediği nizam»..." (A.Y., s. 97) Her biri üçer bölümlü 11 fasıllık ve tam kitaplaştırılrsa belki 33 ciltlik kanava çizer: "1) Batı, işi maddecilikte bitirmiştir! 2) İsevilik soluğu safiyetini sürdürememiştir. 3) Rönesans, akün, çürütülmüş ruhtan intikam almasıdır! 4) Madde üstü dayanaksız madde keşifleri oyuncak seviyesini aşamaz! 5) Zulüm, dalâlet ve felâket sistemleri 6) Büyük buhran ve boşuna çırpınış 7) Ruhun vatanı Doğu 8) İslâm insanlığa rahmet müjdesi 9) Yükseltici, alçaltıcı ve yıkıcı devreleriyle Türk'ün elinde İslâm 10) Tasavvuf, İslâm'ın ruhu ve derinlik buudu Peygamberlik sarayının bâtın dairesi tasavvuf 11) İnsanlığın beklediği yeni nizam." (A.Y., s. 98)

⁵ Bkz. Yusuf Suresi 21-35. Ayetler.

Naci'nin saydığı bu maddeler, Mısırlı oksidentalist âlim Hasan Hanefi'nin görüşleri ile örtüşür. Çünkü Hasan Hanefi gibi Naci de Batı medeniyetini inceleyerek sentez fikirlerle insanlığa dengeleyici çözümler sunar. Ayrıca bu tarz bir İslam savunusu, Jale Parla'nın (2016: 28) İslam epistemolojisinin Batı karşısındaki savunucularını anlatırken belirttiği gibi akla Ahmet Midhat ve Namık Kemal ise "Niza-ı İlm-ü Din" ve "Renan Müdafaaanamesini" getirir.

Tez savunmasında öncelikle şeriatı tanımlar ve savunur: "– Kitabımda titizce demetlemeye çalıştığım bu meseleler meselesi, naziklerin naziği bir nitelik belirtir. Şeriat, ferdi sınımsız kuşatarak onun cemiyetini mimârileştirir. Tasavvuf ise cemiyete kapısını açık tutarak ferd olgunluğunun nakıslarını getirir. Şeriatla, ferden çıkarak cemiyeti, tasavvufta da cemiyetten gelerek ferdi bulursunuz, işte tam bir vahdet ve yekparelik..." (A.Y., s. 105).

İlmi birikimini Husmen Ağa'nın verdiği kitaplarla yapar. Husmen Ağa tasavvuf kitaplarını Naci'ye armağan eder ve İmam-ı Rabbânî'nin *Mektubat'*ını Allah ve Resulünün kitaplarından sonra dinin en büyük eseri olarak ona verir. Tez savunmasında jüri heyeti, onu gerici olarak etiketlemek için yobazlık, dört kadınla evlilik vb. konularla ilgili sorular sorar. Naci, her soruya uygun cevaplar verir: Naci, tezini kendi imkanlarıyla kitaplaştırır. Ayrıca Naci, üniversiteye, "– (Tez) imi gerici ve çağ dışı bulan üniversitenizden, asıl ben, onu tas devri kadar geri ve topyekûn zaman ve mekân dışı bulduğum için istifa ediyorum (A.Y., s. 118) diyerek tepkisini dile getirir. Önceleri önemsemeyen basın, kitabının Batı tarafından tercüme edildiği duyulunca ona rağbet gösterirler. Naci için bu büyük bir zaferdir: "– Böyle bir şey olursa memleket için büyük zafer... Asıl mühim olanı Batı dünyasının kendi (antitez) ine aid, kendine zıt bir eseri benimsemesi..." (A.Y., s. 136)

Naci'nin kendi ruh âleminde iç çatışması devam ederken ülkesinde de bir nevi medeniyetler bazında çatışma yaşanmaktadır. Çünkü Batı, kendi haklarında ne dediklerini merak ettikleri için onunla röportaj yapar ve konferansa davet eder. Kendi ülkesinde ise Batıcılar tarafından gerici diye yaftalanır. Bu süreçte "dünyanın en yüksek tirajına sahip bir Amerikan dergisinin muhabiri" olan Amerikalı, "Doğu âleminde neler olup bittiği ve ne gibi ruhî hareketler kaynaştığı, bizim için tarafsız bir gözle müşahede altına alınmaya değer" bulunduğu için Naci ile röportaj yapmak ister. Naci'nin gözünde ise Amerikalı: "Amerikalı umumiyetle budur ve Avrupalıya, hususiyetle Lâtinlere nispetle bir meşrep eksikliği, mizaç donukluğu içindedir. Büyük dâvalarla ilgisi de sadece zahir plânında, o dâvanın doğurduğu maddi hareket çerçevesinde (A.Y., s. 121) ve "Kafası ve cemiyet nizamiyle liberal ve (anti materyalist), ruhu ve hayatiyle de (materyalist)..." (A.Y., s. 121) Naci'nin bu yargısına oksidentalist bakış da denebilir. Amerikalı, Naci'yi saatlerce dinler ve "dudaklarında buruk lezzetlere mahsus ekşi bir bükülüş, çıktı, gitti." Amerikalının aldığı cevaplardan pek memnun kalmaması, aslında istediği cevapları alamamasından ve kafasında tahayyül ettiği silik Doğu imajını Naci'de görememesinden kaynaklanır.

Naci'nin kitabından dolayı Paris'te konferans vereceğini duyan basın ise oto-oryantalist bir şekilde irticacı birisinin nasıl olur da modernliğin merkezi Batı tarafından rağbet gördüğüne hayret ederler. Bir paradoks içinde kalırlar: "Onlardan öğrendiğimiz çağ, şimdi onların mı inkâr ettiğine şahit olacağız? Yoksa Batı fikir âlemi bizi yarı yolda bırakıp başka bir istikamete mi sapacak?.." (A.Y., s. 125) Necip Fazıl ise Doğu'nun Batı'ya üç türlü bakışı olduğunu belirtir:⁶ İslâmlıktan evvelki bakış, Roma'nın karşısında esaretvari bir bakışıdır. İslâmlığın kuvveti içindeki bakış, Osmanlı Devleti'nin kuvvetinden aldığı güçle Batılının mahkûm olduğunu düşünen bakışı ve İslâm kadrosunun zaafa düşmesinden sonraki bakış ise dünyasını kaybetmiş köleler ve enayiler ve hatta beyinsiz taklitçiler olarak bakışıdır.

⁶ <https://www.dunyabizim.com/soylesi/necip-fazil-ile-dogu-ve-bati-kavramlari-uzerine-h26414.html>, E.T.: 20.01.2020

Naci ise basının bu sözlerine güler ve şöyle der: “Doğunun bu müflis kafaları Batının kendilerine ihanet ettiği, önce kendine inandırıp sonra kendinden caydığı iddiasına kadar gidebilirler. Farkında değiller ki, çağ, iste efendilerinin yaşadığı, bu, kendi kendilerine yetemez hâle gelmenin buhranlı demidir. Çağ budur ve burada çağdan bahsedenler, karaya vurup kokan balıklar misali baştan başa çağ dışıdır. Denizin kumsala attığı kokmuş palamutlar...” (A.Y., s. 125)

Konferans için Naci'nin Paris'e gideceğini duyan Husmen Ağa: “– Kabul ettiğin için seni tebrik ederim. Mutlaka gitmeli ve içli dışlı bir fetih hamlesine girişmelisin!” der. Verilecek olan konferans, bir kitap tanıtımı ya da fikir alışverişi boyutundan çıkarak yıllardır bozguna fetih rüyası gören bir memleketin artık rüyalardan uyanıp gerçeklerle yüzleşmesinin ve muzaffer olmasının fırsatı olur. Nihayet Naci, “Işıklar Şehri” dediği Paris'e gider: “- Batı budur, gaflet ve gururun ışıklı ve sırmalı mantosunda teselli arayan muhteşem bedbahtlık panayırı... Otomobiller birbirine bitişik ateş böcekleri gibi süzülüp gitmekte, caddeler birer felâket seli halinde iki ayağı üzerinde akabilen boğulmuş insanları sürüklemekte, vitrinler renk renk, bir yanan, bir sönen aların işareti levhalarla büyük şehrin büyük gafletini, «Işık Şehri»nin aydınlatılmış dipsiz karanlığını ilân etmekte...” (A.Y., s. 172)

Necip Fazıl, bu sözlerle maddeci Batı'nın modernite ile oluşturduğu ortamı, şiirleriyle eleştiren modernist şiirin öncüsü Baudelaire'in dizelerine benzer cümlelerle ifade eder.⁷ Necip Fazıl'ın ise ilk dönemlerinde Baudelaire'den etkilendiği malumdur.

Naci, “kadın” konusunu Doğu ile Batı arasındaki medeniyet farklarından sayar. Ona göre Batı, kadını nesne metaı seviyesine çekerek sıradanlaştırmaktadır, Doğu ise onu yüceleştirir. Yazar bu hususu Don Juan ve Mecnun karakterleri üzerinden verir: “(Don Juan), kemiyet zenginliği içinde kadından yana fakirliğin, bulamayışın, eremeyişin ve elleri boş kalışın (melânkolik) örneğidir.” (A.Y., s. 123) Fuzuli'nin Leyla ve Mecnun'unda ise “insan kadını ne kadar sevmelidir ki, nihayet onu aşacak ve Leylâ'yı Mevlâ'ya değiştirecek hâle gelsin...” ifadesi geçer. Burada kişinin kendini aşması ve hakikate ulaşmanın sırrı vardır. Başka bir gün gençlerle söyleşide kendisini zor durumda bırakmak isteyen Mine'nin kadınla ilgili sorusuna şu cevabı verir: “İslâmiyet kadını örter ve Hristiyanlık açarken, hakikatte biri onu mefkûreleştirmekte, öbürü de bayağılaştırmaktadır. Nitekim Hristiyanlığın ruh rejiminde kadından kesilmek, İslâmiyette ise ona doymak vardır. Kadından kesilmenin bâtil dini, ahlâk ve hassasiyetini aşıladığı cemiyette kadını kasaplık bir et yığını gibi çengele asmak tezadına düşerken, İslâmiyet kadına gerçek mahiyeti veren hak din olarak onu örter. Böylece kadına gerçek değerini vermiş olur ve arada tezat diye bir şey bırakmaz.” (A.Y., s. 130)

Naci'nin bu cümleleri, iki medeniyet arasındaki kadın odaklı farkı gün yüzüne çıkarır. Naci, Paris'te oryantalist söylemin etkisinin orada başarılı olduğuna şahit olur: “Sömürgeci Batı kültür merkezinin, Müslümanlara, hem de şehrin en değerli yerinde stadyum çapında hediye ettiği bu bina, «içinde istediğiniz gibi oyalanın!» gibilerden verilmiş bir ivazdır; ve gayesi, Müslümanları ruhiyle serbest bırakmış görünüp maddesiyle zapt etmek-...: Ve serbest bırakmış görüldüğü o ruhu bir kavanoz içinde dondurup Batı aşısıyla fesada uğratmak...” (A.Y., s. 173)

Burada Doğulu, ipi boğazına sarılı değil de dizginlenmiş bir at olarak resmedilir. Batılı, Doğuluyla kedinin fareyle oynadığı gibi oynar. Naci, orada hem erotik hem de egzotik Doğu imajıyla karşılaşır. Romanda Batı'da kendi hüviyetini ve şahsiyetini koruyamayan

⁷ Nitekim Baudelaire, modern Batı dünyasına karşı eleştirilerini hem “Kötülük Çiçekleri” hem de “Paris Sıkıntısı” adlı kitaplarında dile getirir. Onun tepkisini şu cümleler iyi bir şekilde ifade eder: “Ne kadar ozan olursam olayım, umduğunuz kadar aldanmıyorum, o yapmacıklı ağlamalarınızla beni fazla yorarsınız, yabani kadınımışsınız gibi davranacağım size, ya da sizi boş bir şişe gibi fırlatıvereceğim pencereden.” <https://www.izdiham.com/charles-baudelaire-paris-sikintisindan/> Erişim tarihi: 13.04.2020

Doğulunun perişan hali de dile getirilir. Bunun sebebi Avrupa toplumdur: "Avrupalı madde hesaplarını gayet iyi bilir ve tesirlerinin manivela dehâsını daima yerinde kullanır." (A.Y., s. 173)

Naci, içinden şöyle haykırır: "Ey İslâmlık, ne hale düşmüş bulunuyorsun!.. Ben de buraya, senin topyekûn insanlıkça beklenen kurtarıcı rejim olduğunu savunmaya gelmiş bulunuyorum!.." (A.Y., s. 173) Müslümanların bu halini gören Naci, konferansta onları eleştirmeyi unutmaz: "Şehre hiçbir mâna üfleyemedi onunkı karanlık mânasına menfez vaziyetindeki câmiinizi gördükten sonra bir kere daha anladım ki, İslâm inkılâbı yepyeni bir nesle muhtaçtır ve sizin o nesilde payınız yoktur." (A.Y., s. 179) Necip Fazıl, bu cümleyle o zamanki İslam dünyasını da eleştirir.

Konferansın asıl amacını; Milletlerarası Felsefe Cemiyeti'nin Başkanı, Naci'yi seyirciye takdim ederken söyler ve adeta bir itirafta bulunur: "Memleketinde olgun yaşlı üniversite profesörlerinin reddettiği (tez) bizde alâkaya lâayık görülmekle iki anlayış arası garip bir tezat doğmuş oluyor. Bu tezat ise bizim, eserdeki cesaretli iddiaları kabule hazır olduğumuzu değil, onları sadece merak ettirici gördüğümüzü ve haysiyetli fikir cehdine kulak vermekten çekinmediğimizi gösterir." (A.Y., s. 175)

Haysiyetli fikir cehdine sahip çıkma adı altında bu cümlelerle Batı'nın oryantalist iç yüzü gözler önüne serilir. Ancak Edward Said'in değindiği gibi (2017: 23) oryantalizm; akademik bir disiplin, bir düşünce üslubu ve tüzel bir kurum olarak üç gerçeklik düzlemine yerleşir. Çünkü tüzel bir kurum ve düşünce üslubu söylemiyle gerçeklik ne kadar da çarpıtılsa Batı'nın Doğu üzerine yaptığı bilimsel çalışmalar akademik bir disiplin çerçevesinde inkâr edilemez. Bu durumu zaten Naci, şu cümleyle ifade eder: "Batılı ilim ve tefekkür adamının en büyük imtiyazlarından biri de, işte, hakikate ermek uğrunda fikre tanıdığı bu haktır." (A.Y., s. 175) Naci, batıcıl "toplumsal hastalıklara yakalanmadan" (Yaşar 2018: 24) adeta yeniden doğuşa doğru koşar.

Batı'nın fikre tanınan hakka sahip ya da bilgiye hâkim oluşu, Batılı zihniyet tarafından, kötü amaçlarla da kullanmıştır. Edward Said'in kitabının 1978'te ilk baskısında şarkiyatçılığı yani oryantalizmi, emperyalizmin keşif kolu olarak boşuna görmez. Bundan mühlhem Âlim Arlı da (2014: 17) oryantalizmi tamamen zihinsel bir kuruluş olarak değil, aynı zamanda tarihi-hegemonik bir kuruluş olarak da irdeler. Batı'nın basmakalıp düşünceler ve zihinsel kurgularla Doğu'yu değerlendirmeleri devam eder ve çay arasında bayan seyirciler Naci'ye evinde harem dairesi olup olmadığını sorar. Ancak öyle bir soru vardır ki sanki Necip Fazıl, bu sorunun cevabını vermeyerek cevabı okura bırakır ve soru üzerine düşünülmesini ister. "—Devrimleriniz içten bir oluş neticesinde mi meydana gelmiştir, çıkartma kâğıdı şeklinde dıştan bir yapıştırma mı?.." (A.Y., s. 176) Bu soru aslında Tanzimatla toplumsal anlamda devam eden modernleşme sürecinin ortaya çıkarttığı ve Tanpınar'ın medeniyet krizi dediği olgunun sorusudur.

Türk aydınları, bu sorunun tam usturuflu bir cevabını veremediği için Batılılaşma, toplumda bir ikilik oluşturarak varlığını devam ettirmektedir. Nitekim sorunun ilk kısmı Batı'nın modernleşme sürecini, ikinci kısmı ise Osmanlı/Türk modernleşmesini anlatır. Nitekim Tanpınar'a göre (Akt. Uçman 2017: 108) "Bizim Avrupalılaşmamız, Çinlinin pantolon yapmasına benzer. Al şu kumaşı, pantolon yap, demişler. O da leke ve yırtığıyla aynı pantolonu yapmış." Necip Fazıl ise bu duruma "Batı'nın mahrem kesimlerini göremeden ve oluş sırlarına eremeden körkütük hayranlık, şaşkınlık ve şahsiyetsizlikle ona esir olmuşuz." demektedir. Ayrıca Necip Fazıl (2018: 276) *İdeolocya Örgüsü* eserinde çıkartma kâğıdındaki dıştan bir yapıştırma benzettiği Türk modernleşmesini ucuzculuk olarak da niteler ve şu örneği verir:

"Hangisini örnek vereyim? Boyacı küpü tercüme kazanına sokulup çıkarılmış İsviçreli Türk Medenî Kanunu'nu mu? Kitaplık çap yerine bir cep defterinin tek sahifesine yerleştirilen altı okluk dünya görüşünü mü? Broşürlük ölçüde bile esersiz profesörler ve yabancı uzmanlarla dolu

üniversitelerimizi mi? Ağzına geleni merdiven gibi alt alta yazmak hünerinden ibaret olan şiirimizi mi, kusmuk hâline getirilen musikimizi mi, ucuz kalıplar içinde dondurulup modelleştirilen ve ciğerci dükkânına kadar düşürülen mimarimizi mi?" (Kısakürek, 2018: 46).

Naci, konferansta gece 8'den 11'e kadar konuşur. Naci, "Eski Yunan ve Roma'dan Hristiyanlığa kadar birinci, Hristiyanlık ve Orta Çağ'dan (Rönesans)a kadar ikinci, (Rönesans) tan Fransız İnkilâbına ve makine kesiflerine kadar üçüncü, liberalizma ve demokrasi deoresinden bütün zaaf ve foyalari meydana vurucu Cihan harpleri sonuna kadar dördüncü olarak hendesî bir sarahatle 4 çığır içinde ele alınabilecek Batı dünyasının tahlili..."ni (A.Y., s. 177) yapar. Bu tahlil, tespit ve tenkit metodu oksidentalist Hasan Hanefi'nin metodu ile bire bir uyuşmaktadır. Naci, yaptığı bu tahlilleri Batı medeniyetinin yüzüne çarparcasına anlatır: "Bugüne değin Batıda ruhi, içtimai ve iktisadî kaç sistem gelmiş geçmişe birbirlerinde doğru olarak buldukları yanlıkların asıl hakikati İslâm'da, yanlış olarak inandıkları doğruların da esas keyfiyeti yine İslâm'da... Yani hem sıhhat kaidesi, hem şifa tedbiri İslâm'da..." "İslâm tefekkür ve din adamları olmasaydı, nice mücerret mefhum ve mâna Batıya intikal etmeyecek, esya ve hâdiseleri tasarruf (Kur'ân emri) şuuru doğmayacak, yüksek riyaziye, tababet, kimya, heyet ilimleri ve daha neler neler meydana gelmeyecekti... büyük düşünceyi bulamayacak, tekerleği bile keşfedemeyecek ve hâlâ Taş Devorini sürdürüp gidecekti. Kâinatın Efendisi olmasaydı, kâinat olmayacaktı." (A.Y., s. 179)⁸ Arkalardan yükselen seyirci Müslümanların sevinç ve tebrik etmesinin karşılığı olan "Allahu Ekber" nidalarına Naci, "– Gönül isterdi ki, siz değil, Avrupalı muhataplarım, o mukaddes kelimeyi anlayarak dile getirsinler..." (A.Y., s. 179) der. O, İslâm'ın yüceliğini savunan bir oksidentalist olarak verdiği konferansın tebliğ amaçlı olmasını da çok ister.

Konferanstan etkilenen Cemiyet Başkanı, Naci'yi kendi yörüngelerine ve bünyelerine almak için iş teklifi yapar. Ancak Naci, İslâm'ın yine izzetini muhafaza ederek bunu elinin tersiyle iter. "– Burada kalıp Şarkiyat Fakültesinde bir vazife kabul etmek istemez misiniz? Sualine: – Hayır, diye cevap verdi; asistanlığı bile bana çok gören memleketimde mücadeleme devam etmek isterim." (A.Y., s. 180) Paris'ten ülkesine dönen Naci, artık gerçek mürşidine ulaşır. "Evet; sedirin üzerinde bir insan... İnsan olmaya insan... Kırpık beyaz bıyıklı ve uzun sakallı bir insan..." (A.Y., s. 199) cümleleriyle Naci'nin mürşidini tarifi; Necip Fazıl'ın Abdülhakim Arvası'yi tarifi gibidir. Naci'nin iç dünyasında yankılanan sesler, gerçeğin tarifidir: "– Yalan, bu dünya, yalan... Aynadaki yalan... – Yalan ama, bir gerçeğin yalanı... Aynada gördüğün her sey o da, hiçbiri o değil..." (A.Y., s. 200) Allah, gerçektir. Aynadaki yalan ise Allah'ın bu dünyadaki yansımaları ola masivadır.⁹

Mürşidi, Naci'ye "– Şimdi, haydi git, o yalana dön, sırtını aynalara ver ve onların, içinde yol almaya kalkanlara haykır: Başlarınızı aynaya çarpmayınız; Alnınızdan yaralanırsınız!" (A.Y., s. 200) emriyle vazifesini bildirir. Dünyanın yalanlığına aldanıp ahiretini unutanların aynaya çarparak alınlarından yaralanması, secde ile temas yeri olan alnın yani ahiretlerinin zedeleneceğine işaretler. Naci, artık bu tebliği insanlara anlatacaktır. Çünkü Ankebut suresi 64. ayette "(Oysa onların tek gerçek kabul ettikleri) bu dünya hayatı hakikatte sadece bir oyun ve

⁸ Bu düşüncelere paralel olarak Necip Fazıl, İdeolocya Örgüsü kitabında şöyle demektedir: "Her şey Doğu'dan geldi. Her şey, her şey, yani ruhumuz. Doğu, insanın yağmur suyu kadar saf ve aydınlık olduğu çağlarda yürekleri ve kafaları dört köşe madde ölçüğü körletmezden evvel ruhumuzun ilk ve büyük marifetlerine sahne olan vatandır. Ve nihayet Allah'ın sevgilisi ve âlemlerin yaratılış hikmeti baş Resul, Doğu'nun bir kenarında, bir nefhada kum tanelerinin içine mermer kubbeler yerleştirdi." (<https://www.dunyabizim.com/soylesi/necip-fazil-ile-dogu-ve-bati-kavramlari-uzerine-h26414.html>, Erişim Tarihi: 20.01.2020)

⁹ Evet, Allah'tan başka her şey, yani bütün masiva tapılmaya ve ibadet edilmeye layık değildir. Öyle ise ibadet ve tapınma noktasında hiçbir masiva ve mahluk bizim üstümüzde ve bizden büyük değildir. Bu noktada her şey eşit ve müsavidir. (<https://sorularlarisale.com/allahtan-gayrisi>, Erişim Tarihi: 16.02.2020)

eğlenceden ibarettir; âhret yurduna gelince işte asıl hayat odur; keşke bunu bilselerdi!" aynadaki yalana insanların kanmaması için uyarılar bulunmaktadır.

Ülkü Eliuz'a göre (2016: 70) "Aynadaki Yalan" romanında tez, insanın madde değil ruh olduğudur. Antitez; nesnelleşen, sürüleşen, içgüdüleri ile yaşayan modern topluluktur ve bu topluluğun dejenere olmuş bireylerinin tıkanması ve bu durumun bir açmaza dönüşmesidir. Sentez ise, İslam'ın ve Doğu'nun yaratıcı öze/değerler dizgesine sahip olduğu ve ötelenen idealist düşünce sisteminin materyalist düşünceye egemen olacağıdır. Özber Can (2018: 121) ise bu romanın tezinin ilahî nizamın tesisi olduğunu söyler. Ne de olsa Orhan Okay'ın de belirttiği gibi Necip Fazıl'ın kendi poetikasında sanat, mutlak hakikati yani Allah'ı arama işidir. "Şiir, Allah'a sır ve güzellik yolunda arama işidir." (Okay 2004: 188) Necip Fazıl bu romanda, beslendiği kaynakları isim, mekân ve makamlarla iç içe sayar ve Batı medeniyetine göndermelerde bulunurken mukayese yapar.

SONUÇ

Oksidentalizm, farklı Batı algılamalarının Doğulu muhayyilesindeki tezahürüdür. Batı'ya dair her şeyin bilgisi, araştırması, bilimi anlamına gelse de aslında algılayan için algılananın ne anlam ifade ettiği biraz da onunla girdiği fikri ve fiili münasebetlere göre şekillenir. Türk toplumunun Osmanlı kaynaklı modernleşme süreci de göz önüne alındığında Tanpınar'ın bahsettiği "medeniyet kriziyle başlama" durumu, bir nebze toplumun Batı'yı algılama sürecindeki ikiliğin de menşeidir.

Aynadaki Yalan adlı roman, Necip Fazıl Kısakürek'in Doğu-Batı çatışmasında vücuda getirdiği bir eserdir. Romanda, öz değerlerine yabancılaşan ve yanlış batılılaşan birey eleştirel bir tarzda kaleme alınmıştır. Yazar, Batı'yı eleştirirken Doğu'yu ve İslam'ı yüceltir. Roman bu yönüyle oksidental bir algı içerisinde kaleme alınmıştır. Necip Fazıl'ın Batı'ya karşı aldığı tavır, genel olarak Türk dünyasının tavrı ile benzerlik gösterir. Çünkü, Türk dünyası Haçlı Seferleri'nden günümüze Batı'nın tehdidi altındadır. Türk tarihinde, Batı'nın maddi boyunduruğundan kurtulmak en büyük hedefler arasındadır. Necip Fazıl da bu genel düşünceyi özelde *Aynadaki Yalan* romanında Naci karakteriyle irdeler.

Necip Fazıl, İslamî düşünce ile Batı'ya ve modernleşmesine karşı oksidental bir söylem geliştirir. Naci, roman boyunca arayış içerisinde. Bu, onun için bir yolculuk gibidir. Yazar, Batı'nın maddeci anlayışına karşı, Doğu'nun maneviyatçı ve ruhçu yapısı ile mücadele eder. Naci, akli sorgulamalar neticesinde, Doğu medeniyetinin kodlarından olan ruhun gerçekliğini bulur. Doğu ve İslam medeniyetinin en önemli unsurlarından olan tasavvuf, Doğu'nun maddeci Batı'ya üstünlük kurduğu yönlerdendir.

Sonuç olarak Naci, isminin anlamı gereği necata yani kurtuluşa erer. Çünkü aynadaki sırrı keşfeder. Doğu/İslam medeniyetinin şeriat ve tasavvuf alt yapısı ile kendisini donattıktan ve mücehhez ettikten sonra kendi çağında maddeci Batı medeniyetinin hem kendisinde hem de memleketinde kötü tesirine ve dejeneresine karşı çıkar. Mesleği gereği Batı medeniyetinin iç yüzüne az da olsa vakıfken tasavvuf yoluyla daha da ilmi birikimini geliştirir. Kitap, röportaj ve konferans derken Batı medeniyetinin bu tarz tahlil, tespit ve tenkidi, Mısırlı oksidental âlim Hasan Hanefi'nin metodunu akla getirir. Böylelikle yapılan bu çalışmada Naci; ne Batı hayrandır, ne düşmandır, ne de her iki medeniyet arasında kalıp kültürel şizofreniye maruz kalır. Mevlana'nın pergel örneğindeki gibi kendi medeniyetinin köklerine sağlam basıp Batı medeniyetini geniş ve derin bir yelpaze muhitinde inceleyerek bir nevi çözüm odaklı ve dengeli bir sentez yorumu ve sunumu yapar. Böylelikle oksidental tasnifatta sentezci bir kategoridedir.

KAYNAKÇA

- Ahatlı, Erdinç. “Bir Oksidentalizm Çağrısı: Oryantalizmi Yeniden Okumak”. Batı’da İslam Çalışmaları Sempozyumu. Marife Dinî Araştırmalar Dergisi. 2002, S.3.
- Ahıska, Meltem. “Occidentalism: The Historical Fantasy of the Modern”, The South Atlantic Quarterly. 102:2/3, Spring/Summer, 2003.
- Arıkan, Necmettin. *Golden Dictionary*, Altın Kitapları Yayınevi, İstanbul, 2017.
- Arlı, Alim. Oryantalizm, Oksidentalizm ve Şerif Mardin, Küre Yayınları, İstanbul, 2014.
- Atay, Selçuk. “Metafordan Üslûba Yalnız Bir Roman: Aynadaki Yalan”. YTA. Modern Turkish Literature Researches. 2017, S. 9:17
- Can, Özber. *Batılı Aydın Doğulu Âlim*, Çizgi Yayınevi, Konya, 2018.
- Çağan, Kenan. *Münevverden Entelektüele Modernleşme, İslamcılık ve Yerlilik*, Tezkire Yayıncılık, İstanbul, 2015.
- Çakmakçı, Selami. “Osmancık Romanında Başkişinin Arayış, Değişim ve Dönüşüm Süreci”, Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume 6/3 Summer 2011, 1907-1923.
- Çakmakçı, Selami. “Türk Şiirinde ‘Yalan-Gerçek’ İlişkisi”, Gaziantep University Journal of Social Sciences, 18(4), 2019, 1266-1286.
- Davutoğlu, Ahmet. “Batı'daki İslam Çalışmaları Üzerine”, Marife Dinî Araştırmalar Dergisi. 2002, S.11/3
- Güzel, Murat. “Necip Fazıl Kısakürek”. Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce-Muhafazakârlık, 2.Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul, 2004.
- Hançerlioğlu, Orhan. *Felsefe Ansiklopedisi, Kavramlar ve Akımlar*. C.7, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1993.
- Hanefi Hasan. “Oryantalizmden Oksidentalizme”, Uluslararası Oryantalizm Sempozyumu Bildiriler Kitabı. Lütfi Sunar (ed.), İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültürel ve Sosyal İşler Daire Başkanlığı Kültür Müdürlüğü Yayınları, İstanbul, 2007.
- Hıdır, Özcan. “Oksidentalizm Versus Oryantalizm: Hadis Oksidentalizmi –M. Fuad Sezgin ve M. Mustafa el-A’zamî Örneği-”. Hadis Tetkikleri Dergisi (HTD), V/1, 2017, 7-31.
- Karabulut, Mustafa. *Üslûpbilim (Stilistik) ve Necip Fazıl Kısakürek’in Şiirleri Üzerinde Stilistik Bir İnceleme*. Akçağ Yayınları, Ankara, 2019.
- Karabulut, Mustafa; Aydın, Erkan. “Necip Fazıl Kısakürek’in Tiyatrolarında Din Algısı.” Mecmua-Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi, Yıl: 5, Sayı: 10, 2020, 1-14
- Kısakürek, Necip Fazıl. *Aynadaki Yalan*, 3.Basım, Büyük Doğu Yayınları, İstanbul, 1989.
- Kısakürek, Necip Fazıl. *İdeolocya Örgüsü*, 14. Basım, Büyük Doğu Yayınları, İstanbul, 2018.
- Kirman, M. Ali. “İslamofobinin Kökenleri: Batılı Mı Doğulu Mu?” Journal of Islamic Research, 2010, 21-39
- Koçak, Cemil. “Türk Milliyetçiliğinin İslam’la Buluşması Büyük Doğu”. Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce-Milliyetçilik, 2.Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul, 2004.
- Koçyiğit, Demet. Batı’yı Kurgulamak - Doğu’yu Sunmak, Doğu’yu Kurgulamak - Batı’yı Sunmak: Oksidentalizm’de Ben ve Öteki, Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi, İstanbul Üniversitesi Yay., Cilt: 57, Sayı: 57, 2017, 133-160.

- Kur'an-ı Kerim, Yusuf Suresi 21-35. Ayetler.
- Lewis, Bernard. (2014). "Oryantalizm Sorunu", Oryantalizm Tartışma Metinleri, Aytaç Yıldız (ed.), Doğu Batı Yayınları, İstanbul, 2014.
- Metin, Abdullah. *Oksidentalizm İki Doğu İki Batı*. Açılım Kitap, İstanbul, 2013.
- Namlı, Taner. "Sezai Karakoç'un 'Ateş Dansı I-II-III' Başlıklı Üçleme Şiirleri Üzerine Bir Tahlil Denemesi, Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi, 'Prof. Dr. İbrahim KAVAZ Özel Sayısı', Yıl: 4, Sayı: 24, Mart 2016, 122-133.
- Namlı, Taner. Tanzimat Romanında Alafranga Züppe Eleştirisi, Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Yıl: 11, Sayı: 31, 2019, 188-239.
- Noyan, Sema. "Necip Fazıl Kısakürek'in "Aynadaki Yalan" Romanında Dînî ve Tasavvufî Unsurlar", Tarih Kültür ve Sanat Araştırmaları Dergisi, 2013, S.3, s. 188-208.
- Okay, M. Orhan. *Batı Medeniyeti Karşısında Ahmed Midhat Efendi*, MEB Yayınları, İstanbul, 1989.
- Okay, M. Orhan. *Necip Fazıl Kısakürek*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1987.
- Okay, M. Orhan. *Poetika Dersleri*, Hece Yayınları, Ankara, 2004.
- Özdenören, Rasim. "Necip Fazıl Kısakürek", Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce -İslamcılık, Yasin Aktay (ed.). C.6. İletişim Yayınları, İstanbul, 2011.
- Parla, Jale, (2016), *Babalar ve Oğullar/Tanzimat Romanının Epistemolojik Temelleri*, İstanbul, İletişim Yayınları
- Parlatır, İsmail. "Occident", Fransızca Türkçe Sözlük, Yargı Yayınevi, Ankara, 2012.
- Polat, Fethi Ahmet. "Hanefi'nin Oksidentalizmi Temaşaya Değmez Bir Tulûat Mıdır?", Marife Dinî Araştırmalar Dergisi, 2006, S.3.
- Saygın, Alkım. *20. Yüzyıl Türk Düşüncesinde Garbiyatçılık*, Açılım Kitap, İstanbul, 2017.
- Turhan, Mümtaz. *Garplılaştırmanın Neresindeyiz?*. Ankara: Altınordu Yayınevi, Ankara, 2016.
- Uçman, Abdullah. *Edebiyat Dersleri/Ahmet Hamdi Tanpınar*, Dergâh Yayınları, İstanbul, 2017.
- Uludağ, Süleyman. *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, 2. Baskı, Kabalcı Yayınları, İstanbul, 2005.
- Yaşar, Hüseyin. "Samihâ Ayverdi'de Doğu-Batı Medeniyeti Meselesi", Siirt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Sayı: 3, 2015, 173-190.
- Yaşar, Hüseyin. *Sezai Karakoç'un İmge Dünyası*, İksad Yayınları, 2018.
- Yılmaz, Durali. "Roman Geleneği ve 'Aynadaki Yalan', Osman Selim Kocahanoğlu (ed.) Türk Edebiyatında Necip Fazıl Kısakürek, Hayatı, Sanatı, Çilesi Hakkında Tüm Yazılar, Ağrı Yayınları, İstanbul, 1983.

İnternet Kaynakları

<https://www.dunyabizim.com/soylesi/necip-fazil-ile-dogu-ve-bati-kavramlari-uzerine-h26414.html>, Erişim Tarihi: 20.01.2020

<https://sorularlarisale.com/allahtan-gayrisi>, Erişim Tarihi: 16.02.2020.

<https://www.izdiham.com/charles-baudelaire-paris-sikintisinden/> Erişim Tarihi: 13.04.2020

<https://www.dunyabizim.com/soylesi/necip-fazil-ile-dogu-ve-bati-kavramlari-uzerine-h26414.html>, Erişim Tarihi: 20.01.2020